

תדריך ביטחוני

מצרים: האתגר המתגבש מדרום?

הביטחוניסטים | מחלקת המחקר

מצרים היא אחת מבעלות הברית של ישראל ושיתוף הפעולה איתה הוא חיוני והכרחי, למען עיצוב "היום שאחרי" בעזה והשגת מטרות המלחמה. באופן כללי, מצרים היא אחת המדינות הערביות בעלות הפוטנציאל הרב ביותר לשיתוף פעולה, עקב קרבתה למערב ולארה"ב והיריבות עם תנועת האחים המוסלמים.

מצרים עוברת תהליכים ומגמות דוגמת התעצמות צבאית, עלייה במתחים עם ארה"ב, קריצות לרוסיה ולסין, שמעלים חשש לגבי עתיד היחסים עמה והופכים את השותפות בין ישראל למדינה ללא מובנת מאליה. לצד זאת, תגובות הממשלה והציבור המצרי לטבח השביעי באוקטובר, החרפת הרטוריקה בהתבטאויות של בכירים מצרים למול ישראל, דוגמת נשיא מצרים א-סיסי ושר החוץ המצרי, וצעדים כמו העברת כוחות וחיזוק ביצורים בסיני, צריכה להדליק "נורות אדומות" במערכת הישראלית.

לצד זאת, מצרים מתנגדת לתוכנית טראמפ ליום שאחרי בעזה וגיבשה בעצמה תוכנית לשיקום רצועת עזה, שתמשך כארבע וחצי שנים, אותה היא הציגה בפסגת החירום של הליגה הערבית. על פי הפרסומים, התוכנית כוללת השקעה של מדינות ערב בגובה 53 מיליארד דולר לבניית דירות קבע, אזורי תעשייה, נמל ימי ושדה תעופה. תושבי עזה אינם יפוננו מהרצועה, בניגוד לתוכנית טראמפ, ועד בניית מגורי הקבע ישוהו ביחידות דיור זמניות. בנוסף, לפי התוכנית תוקם וועדת טכנוקרטים, שאינם חברים בפלגים הפלסטינים השונים, לניהול הרצועה. הוועדה תכהן שישה חודשים וזאת כהכנה לחזרת הרשות הפלסטינית לניהול רצועת עזה. ישראל וארה"ב הביעו התנגדות לתוכנית זו.

התעצמות צבאית

לאורך העשורים האחרונים וביתר שאת בשנים האחרונות, הצבא המצרי עובר תהליכי מודרניזציה ובניין כוח, תוך כדי ציות להסכם השלום ושיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל. התהליכים כוללים התחמשות באמצעי לחימה רבים ומתקדמים, שדרוג תשתיות ושיפור ההכשרות. במסגרת זאת, הצבא המצרי מבצע רכש בעשרות מיליארדי דולרים: כ-500 טנקים T-90 מודרניים, מטוסי מיג וסוחוי, מסוקי תקיפה, מל"טים, מערכות נ"מ וטילי נ"ט מתקדמים מרוסיה, 24 מטוסי רפאלה, משחתת, צוללות, ספינות קרב וטילים מצרפת, צוללות מגרמניה, משאיות ממוגנות מוקשים (MRAP) מארה"ב ועוד. כל אלו יהפכו את הצבא המצרי למתקדם וחזק בהרבה ממה שהוא היום ויעניקו לו יכולות מודרניות בשדה הקרב. לשם המחשה, לאחר השלמת הרכש, תחזיק מצרים בחיל האוויר מודרני מהגדולים במזרח התיכון והצי הימי שלה יהיה בשני בגודלו במזרח התיכון (אחרי תורכיה). אלו יוצרים פוטנציאל איום למדינת ישראל

ולביטחונה, בפרט לאור האדישות ומחסור בהכנות לאפשרות שמצרים תהפוך מאיום אפשרי לאיום מוחשי. לצד זאת, מצרים עושה מאמץ לשיפור ההכשרות והמוכנות הצבאית – היא מבצעת תרגילים צבאיים נרחבים לצד תרגילים משותפים בין כוחות שונים בצבא, המצביעים על היערכות ללחימה סדורה.

אחת הנקודות המרכזיות שחשוב לשים לב אליהן בתהליך ההתעצמות היא **גיוון מקורות הרכש ומספר המדינות שאיתן מצרים חתמה על חוזים**. מאז החתימה על הסכם השלום עם ישראל היא הסתמכה באופן כמעט בלעדי על נשק אמריקאי וזכתה מארה"ב למענקים בגובה 1.3 מיליארד דולר בשנה בממוצע, המיועדים לצרכים צבאיים. לאור ההבנה כי הסתמכות בלעדית על הסיוע האמריקאי יוצרת מצב בעייתי, פנתה מצרים להרחבת המקורות שמהם היא רוכשת נשק: רוסיה וצרפת הפכו לספקיות מרכזיות של הצבא, לצד רכש מסין, גרמניה, איטליה ועוד. בעוד מצרים המשיכה לרכוש נשק ממספר רב של מדינות, גם בשנת 2022 המשיכה ארה"ב לתמוך בה, אך היא קיצצה חלק מהסיוע הצבאי למדינה.

נקודה נוספת שחשוב לשים אליה לב היא מה יאפשרו היכולות החדשות לצבא המצרי. **למרות טענותיה שהרכש מיועד להגנה על שדות גז וללחימה בטרור, לפי התפיסות הצבאיות המקובלות חלק נרחב מהרכש מתאים יותר לפריסת כוחות ללחימה נגד כוח צבאי סדור**, כמו פריסת כוחות מהירה באזור המפרץ או הנחתה של מאות חיילים על חופי אויב, נוסף לכך שהצבא בנוי בעיקר לתמרון יבשתי ולא למבצע נגד כוחות לא-סדורים.¹

נוכחות צבאית בסיני

ניתן לחלק את ההפרות המצריות של הסכם השלום בסיני לשני סוגים.

העברת כוחות צבאיים ואמל"ח לסיני

על פי הסכם השלום חולק חצי האי סיני לארבעה חלקים. **בשטח A, הקרוב לתעלת סואץ, הותר למצרים להחזיק 230 טנקים, 22 אלף חיילים ו-480 נגמ"שים. בנוסף, נאסר עליהם להחזיק טנקים ומטוסי קרב בשטחי C ו-D, הקרובים לגבול הישראלי**, לצד איסור על הצבת חיילים באזור. אולם, במסגרת המלחמה בטרור וחוסר היציבות בסיני העבירה מצרים לסיני כוחות צבאיים, בניגוד למה שנכתב בהסכם השלום בין המדינות. לדוגמא, באוגוסט 2011 העבירה מצרים לצפון סיני כאלפיים חיילים, המלווים בטנקים ובנגמ"שים, לצורך השלטת סדר באזור לאחר שקיבלה אישור על כך מישראל.²

לא ידוע ברשת מה בדיוק מספר הכוחות בסיני, אך לפי הרמטכ"ל המצרי **בעבר בשנת 2018 הגדילה מצרים את כמות החיילים מ-25,000 ל-42,000 חיילים**.³ בנוסף, בהמשך לכך, בספטמבר 2021 ביקש א-סיסי מראש הממשלה דאז לפתוח את הסכמי השלום ולהכניס כוחות גדולים יותר לצפון סיני לצורך המלחמה בטרור. על פי הטענות, **ישראל אישרה למצרים להגדיל את הכוחות הצבאיים בסיני**, אולם לטענת גורמים, האישור הישראלי להגדלת הכוחות המצרים קורה בדיעבד אחרי שמצרים כבר הגדילה את כמות הכוחות.⁴ לדוגמא, בשנת 2012 הועברו כוחות וטנקים לאזור לצורך המלחמה בטרור, מהלך שישראל אישרה רק בדיעבד.

על פי תמונות מהאזור, מצרים הציבה 100 טנקים באל עריש עוד לפני המלחמה וכי מדובר בטנקים המיועדים ליחידות העילית של הצבא המצרי. בנוסף, לפי צילומי לוויין מהשבועות האחרונים, נראה כי מצרים הציבה מאות טנקים על הגבול, תמונות שעוררו בהלה בקרב גורמים בישראל.⁵

גם חוקרים ישראלים תומכים באמירות האלה. לדוגמה, רות וסרמן לנדה חוקרת ממכון משגב טוענת כי "... אנחנו יודעים בוודאות שיש תנועה והתעצמות משמעותית של הצבא המצרי בחצי האי סיני, באופן שחורג גם מהחריגות שהסכמנו להן בהסכם השלום".⁶

הרחבת תשתיות בסיני

במקביל להתעצמות הצבאית, מצרים שמה דגש על פיתוח התשתיות במדינה, שיסייעו גם לצבא, לצד שיפור ההכשרות והמוכנות הצבאית. בין התוכניות שיוזמת מצרים אפשר למנות את שילוש הקיבולות של הנמלים במצרים; שיפור תשתיות הכבישים והרכבות בכל המדינה; והקמת שבע מנהרות נוספות מתחת לתעלת סואץ. נוסף על כך, על פי תצלומי לוויין, אפשר לראות כי מאז 2013 הקימה מצרים עשרות גשרים צפים (מרביתם צבאיים) נוסף להקמת גשר מסילת ברזל, גדילה של פי שלושה בכמות המעברים המאפשרים צליחה של התעלה ושיאפשרו למצרים העברת כוחות צבאיים לסיני במהירות גבוהה מבעבר. התוכנית העיקרית שבאחריות הצבא היא התוכנית לפיתוח סיני, שבמסגרתה נסללים כבישים מהירים בסיני, ומתוכננת העברת תושבים לאזור והוצאה לפועל של תוכניות לפיתוח כלכלי.⁷

בהמשך לכך, נעשים פיתוחים נוספים ברחבי המדינה וסיני בפרט שנדמים כצבאיים: פיתוח שדות התעופה אל-מליז ואל-עריש בסיני, שחלק מהבנייה בהן נראית צבאית; בניית מאגרי דלק עצומים, חלקם מוסווים וחלקם בסדר גודל שיכול לשרת ארמייה; הגדלת כל הבסיסים בסיני ובניית בונקרים חדשים; בניית מחסנים במרחב קהיר-סואץ, שעל פי צילומי לוויין נראים כאתרים צבאיים; ובניית מחנות על חטיבתיים חדשים במקומות שונים במדינה.

לפי תא"ל אפי דפרין, שמונה לאחרונה לדובר צה"ל, מצרים בונה תשתיות צבאיות בסיני בניגוד להסכם, דוגמת שלושה שדות תעופה, שלטענת מצרים הינם אזרחיים. ישראל וארה"ב פנו למצרים בנוגע להפרות לאורך השנים.⁸

התבטאויות והחרפת רטוריקה

את תגובתה של מצרים לאירועי 7 באוקטובר נחלק לשניים – תגובת העם המצרי ותגובת הממשלה המצרית ובעלי התפקידים בה. הגם ששתי התגובות הביעו קו שאינו תומך בישראל, תגובת האזרחים הייתה אנטי-ישראלית במובהק.

תגובות הציבור

במהלך הימים שלאחר השבעה באוקטובר, נערכו הפגנות ברחובות מצרים לתמיכה בעזתים והתקיימו מחאות נרחבות נגד הפעולה הצבאית של ישראל בעזה. במחאות השתתפו המוני אנשים, ביניהם השר

לשעבר כמאל אבו-איטה שכיהן כשר תחת א-סיסי בין 2013 ל-2014 והן היו מלוות בכעס ברחוב המצרי. שורה של אנשי תרבות, פוליטיקאים, עיתונאים ואומנים הביעו תמיכה והיללו את מעשי חמאס ואמרו כי הוא חלק לגיטימי מההתקוממות הפלסטינית. עיתונאים רבים, חלקם מקורבים לממשל ואנשי ציבור בעבר, פרסמו טורים המצדיקים את המעשים וכתבו כי חודש אוקטובר הוא חודש של ניצחונות והנחלת מפלות לאויב הישראלי. הם הוסיפו כי הצבא הישראלי נתפס שוב לא מוכן וכי תדמית "הבלתי מנוצח" שלו נסדקה פעם נוספת. נוסף על כך, אוניברסיטת "אל-אזהר", המוסד המוביל ללימודי דת וסמכות עיקרית בעולם הסוני, הראתה רוח פרו-חמאסית וקבעה כי "כל כיבוש בסופו של דבר ייגמר, לא משנה כמה ארוך או קצר הוא יהיה".

מעבר לכל אלו, במהלך היום השני לאירועים (8 באוקטובר) התרחש פיגוע טרור באלכסנדריה שבו נרצחו שני ישראלים. הפיגוע נעשה על ידי מפגע בודד, אך הוא משקף הלך רוח בחברה המצרית – תמיכה בפלסטינים ובמעשיהם ורצון לפגיעה בישראל. נוסף לפיגוע זה, איש עסקים ישראלי נרצח (7 במאי) באלכסנדריה. במצרים טענו כי מדובר באירוע על רקע פלילי, אולם ארגון הטרור החדש "חלוצי השחרור – קבוצת השמיד מוחמד סלאח" לקח אחריות על הפיגוע ופרסם סרטון שבו לטענתו הוא מתעד את הרצח. הארגון קרוי על שם המחבל המצרי מוחמד סלאח, שביצע פיגוע ביוני 2023 ובו רצח שלושה חיילים. חשוב להדגיש כי המלחמה באה על רקע משבר כלכלי במצרים ותחושות קשות בקרב האוכלוסייה המצרית, שמזדהה מאוד עם הציבור בעזה. בשל כך, השלטון המצרי רוצה לתת לתושבים את היכולת להתבטא, למחות ולפרוק את זעמו, אולם מצד שני הוא אינו יכול לאפשר מחאות רחבות מדי בשל הסכנה כי הן יציתו מרד נגדו.

תגובות הממשל

בעוד הציבור המצרי הביע תמיכה בלתי מסויגת במעשי חמאס ובתושבי עזה, בתחילה הממשלה המצרית הביעה עמדות מתונות יותר, אולם עדיין התנגדה לפעולה הישראלית ונמנעה מגינוי מעשי חמאס. נשיא מצרים א-סיסי אמר כי "מעשיה של ישראל הם עונש קולקטיבי" וקיים שיחה עם עבדאללה מלך ירדן, שבה דיברו על הסוגיה ועל הצורך למנוע הסלמה. שר החוץ המצרי הקודם התנגד "לכל ניסיון לחיסול הסיבה הפלסטינית באמצעים צבאיים או באמצעות עקירה". לאחר מכן הוא הביע התנגדות לאידיאולוגיה של חמאס ואמר כי כל קבוצת טרור היא מחוץ לקונצנזוס הפלסטיני. בנוסף, משרד החוץ המצרי הוציא הצהרה שבה הוא מאשים את ישראל בפרוץ האירועים, בלי התייחסות לברוטליות ולאכזריות של חמאס.

לאחרונה היה ניתן לשמוע רטוריקה בעייתית נוספת מצד בכירים בממשלה ובמערכת המצרית. על פי מקורות זרים, בפגישה בחודש פברואר האחרון בין משלחת בכירה של צה"ל עם בכירים מצרים על ההסדרים הביטחוניים בגבול המשותף, מצרים מסרה כי הפרה של ההסכם מצד ישראל תענה בצעד דומה מצד מצרים, כולל מחיר של ביטול הסכם השלום.⁹ בנוסף, מצרים איימה כי השארות כוחות צה"ל בציר פילדלפי תחשב כהפרה של הסכמי השלום ומצרים לא תהיה מחויבת לתיאום הביטחוני על הגבול בהתאם להסכם.¹⁰

בהמשך לכך, ניתן לשמוע קריאות דומות מצד חברי ממשלה ופרלמנט מצרים. שר החוץ המצרי בדר עבד אלעאטי אמר (מרץ 2025) במסיבת עיתונאים כי "התוקפנות הישראלית במהלך החודשים שחלפו והדבר הזה היא לא הראשונה מסוגה ולא תהיה האחרונה כל עוד אין הסכם סביב האופק המדיני. ואין מנוס מכך שהנתיב יהיה הקמת המדינה הפלשתינית על כל האדמות הלאומיות"¹¹; חבר פרלמנט מצרי, מוסטפא

בקרי, אמר כי "ישראל צריכה להיזהר אם היא תבצע טעות הנוגעת לפגיעה בסכר אסואן או לביטחון מצרים, מכיוון שהצבא המצרי יכבוש את תל אביב יום אחד"¹²; עומר מוסא, מדינאי ופוליטיקאי מצרי שכיחן בעבר כשר החוץ ומזכ"ל הליגה הערבית אמר לאחרונה בראיון לרשת MBC בנוגע למתקפת חמאס בשביעי באוקטובר כי "הכיבוש הגיע לשלב מסוכן של חוסר צדק וקולוניאליזם, והיה צורך בתגובה"¹³.

משמעויות והזדמנויות

- לאור ההתעצמות הצבאית המצרית, הצעדים שקורים בשטח, כולל העברת הכוחות לסיני ובניית התשתיות באזור, החרפת הרטוריקה, והתהליכים המתרחשים, הממשלה ומערכת הביטחון הישראלית צריכות לשים לב לנורות האדומות, לקיים דיון אסטרטגי בנושא מצרים ולבחון כיצד יש להיערך לתרחיש של מלחמה למול מצרים.
- בהמשך לכך, ישראל צריכה לשמר עין פקוחה ולהחזיק תוכניות מגירה לאפשרות שהמציאות תשתנה, כולל תמונת מודיעין חזקה של צבא מצרים ויכולותיו, לצד בניין כוח צבאי כמענה מתאים לנסיבות, בין היתר תרחיש בו מצרים תפתח במלחמה למול ישראל.
- לצד זאת, על ישראל לפעול לשמר את הסכם שלום באופן שתואם את האינטרסים הלאומיים שלה.
- מדינת ישראל צריכה לדחות את התוכנית המצרית לשיקום עזה שהועלתה בליגה הערבית, כולל הפעלת לחץ באמצעות ארה"ב. לצד זאת, ישראל צריכה לעמוד על כך שבסוף המלחמה הרשות הפלסטינית, התומכת גם היא בטרור, לא תקבל שליטה ברצועת עזה. האינטרסים הישראליים צריכים להיות שיקול ראשון בתכנון עתיד עזה, ולא האינטרסים המצריים.
- בנוסף, בנייה מסיבית כחלק משיקום הרצועה והשארית גורמי עוינים כשולטים ברצועה תוביל בעתיד לסבבי לחימה והרס נוספים. על כן ישראל צריכה לעמוד באופן נחרץ על פירוז הרצועה והתנגדות לבנייה המתוכננת לפי ההצעה המצרית.
- לצד זאת, ובניגוד להצהרות המצריות, ישראל אינה יכולה לאפשר הקמת מדינה פלסטינית עצמאית ביהודה ושומרון שתסכן את ביטחונה של מדינת ישראל.

הביטחוניסטים | ע.ר. 580697472 | idsf.org.il | צרו קשר : or@idsf.org.il

¹ <https://idsf.org.il/wp-content/uploads/2024/06/%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8-%D7%9E%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9D-1.pdf>

² <https://idsf.org.il/wp-content/uploads/2024/06/%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8-%D7%9E%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9D-1.pdf>

³ <https://www.dw.com/en/making-sense-of-egypts-alleged-military-buildup-near-israel/a-71643202>

⁴ <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/17352176>

⁵ <https://www.inn.co.il/news/660440>

⁶ <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/17352176>

⁷ <https://idsf.org.il/wp-content/uploads/2024/06/%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8-%D7%9E%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9D-1.pdf>

⁸ <https://en.globes.co.il/en/article-egyptian-military-violations-in-sinai-concern-israel-1001502799>

⁹ <https://www.maariv.co.il/news/politics/article-1171442>

¹⁰ <https://www.jns.org/egypts-large-military-presence-in-sinai-continues-to-raise-questions>

¹¹ <https://www.now14.co.il/article/1134322>

¹² <https://en.globes.co.il/en/article-egyptian-military-violations-in-sinai-concern-israel-1001502799>

¹³ <https://www.ynet.co.il/news/article/b1kzfem51e>